

РЕЦЕНЗИЯ

Върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен "доктор" по: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8. Икономика, научна специалност „Организация и управление (селско стопанство и подотрасли)“

Автор на дисертационния труд: НИКОЛАЙ ИВАНОВ СТЕФАНОВ
докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен университет гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: ВЛИЯНИЕ НА ОСП ВЪРХУ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА МАЛКИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА

Рецензент: доц. д-р Екатерина Димитрова Кюскиева-Арабска
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив
Област на висше образование: 3. Социални стопански и правни науки
Професионално направление: 3.7. Администрация и управление
Доцент: научна специалност „Социално управление“
ОНС „доктор“: 1) Организация и управление в производството (индустрия);
2) Организация и управление извън сферата на материалното производство
(сигурност и отбрана)
определен за член на научното жури със
заповед № РД-16-133 / 24.02.2021 год. от Ректора на Аграрен
университет

1. Кратко представяне на кандидата

Николай Иванов Стефанов е завършил магистърска програма по финанси в Университета за национално и световно стопанство – София (2009 г.). Бакалавър по публична администрация в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2006 г.). В периода 2014-2018 г. е придобил специализации по публични политики (Хърватия), връзки с обществеността (Германия), политика и управленски умения (България). Притежава сертификат „Вътрешен одитор в публичния сектор“ - Министерство на финансите, гр. София, Република България.

Реализирал трудов опит като специалист приложен софтуер и поддръжка на информационен и бизнес софтуер (2008-2011 г.), експерт връзки с обществеността (2011-2014 г.), експерт в политическия кабинет на министъра на финансите (2014-2017 г.), от 2017 г. - началник на кабинета на министъра на образованието и науката.

Владее английски и испански език.

През октомври 2016 г. е част от българската делегация на Годишното общо събрание на държавите-членки на Световната банка и Международния валутен фонд във Вашингтон, САЩ.

2. Актуалност на проблема

Дисертационният труд разглежда актуалния въпрос за конкурентоспособността на малките земеделски стопанства и влиянието на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз (ОСП). Отчитайки характерната особеност, че структурата на земеделските стопанства в България включва на голям брой дребни стопанства, обработващи малка част от използваната земеделска площ (ИЗП), и малък брой големи стопанства, обработващи значителна част от ИЗП, авторът подчертава, че малките стопанства имат важно значение за осигуряване на заетост в селските райони и могат да играят ролята на социален буфер в условия на икономическа криза. Друга посочена особеност е, че в тези стопанства значителна част от продукцията се използва за собствена консумация, а това ограничава приходите от селскостопанската дейност и възможностите за инвестиции и развитие.

Базирайки се на оценката на влиянието на ОСП в периода 2007-2013 г., която показва, че повече от 2/3 от финансовата помощ за земеделските стопанства е усвоена от големите, се поставя и основният въпрос за ролята на ОСП за подпомагане на малки и средни стопанства с осигуряване на финансова и друга помощ, която да им гарантира конкурентоспособно развитие.

По този начин разработката поставя един силно дисертиабилен проблем, който е във връзка и с бъдещето на ОСП – „най-старата“ и „най-скъпата“ политика на ЕС, предмет на множество дискусии в професионалните и научните среди в последните години.

Обект на научното изследване са малките земеделски стопанства (МЗС), функциониращи на територията на България.

Предмет на научното изследване е влиянието на ОСП върху равнището на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Целта на дисертационния труд е да се установи влиянието на ОСП върху равнището на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства.

С оглед постигане на поставената цел са формулирани следните научноизследователски задачи:

- да се анализира същността на малките земеделски стопанства и тяхната конкурентоспособност;
- да се направи анализ на ОСП и нейната роля в постигането и повишаването на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства;
- да се разработи концептуална рамка за оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства;

- да се анализира и оцени влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства;

- да се анализират нуждите, които малките земеделски стопанства изпитват по пътя на своите конкурентно развитие в условията на новата ОСП.

Заштитава се тезата, че ОСП създава условия за повишаване на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства. Чрез повишаване на конкурентоспособността на малките стопанства може да се увеличи заетостта и да се постигне: развитие на свързани отрасли, повишаване на доходите, намаляване на риска от селскостопанска дейност, повишаване на квалификацията на работната ръка, внедряване на иновации в производството и др.

Водещи подтези в изследването са: 1) ОСП поставя рамка, която определя потенциала за конкурентоспособност на малките земеделски стопанства; 2) ОСП влияе върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства и тяхната адаптивност на пазарните изисквания.

В изследването системният подход се възприема като основен. Методите, които се използват при провеждане на изследването, са: системен анализ, ситуациярен анализ, сравнителен анализ, диагностичен анализ, статистически методи, конструктивен метод и др.

Периодът на изследване обхваща 13 години (2007-2020 г.), в които действат ОСП 2007-2013 и ОСП 2014-2020, като са формулирани съответните ограничения по отношение на време, място, методология и обхват.

Използвани са научни публикации и трудове на български и чуждестранни автори; данни на Министерство на земеделието, храните и горите (МЗХГ), вкл. Аграрния доклад, данни на Евростат и системата на земеделска счетоводна информация, както и редица нормативни документи на Европейската комисия и Република България. Емпирична информация за изследването е осигурена и от анкетни проучвания.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Дисертационният труд е изграден в следната класическа структура: въведение, три глави и заключение, използвана литература и приложения. Съдържа 166 страници. Изследването е онагледено с 22 фигури, 5 схеми и 16 таблици. Посочени са 129 ползвани литературни източника, от които 60 на кирилица.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

Първа глава представя концептуалната рамка за оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства. Обурнато е специално внимание на концепцията за малките земеделски стопанства, вкл. изграждане на теоретичен модел за малко земеделско стопанство; конкурентоспособността на малките земеделски стопанства и ролята на ОСП в нейното развитие. Анализирани са подходът и инструментите за интервенция на ОСП в земеделския сектор с акцент върху специфичните инструменти за подпомагане на малките земеделски

стопанства. Представен е методически подход за оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства; оценка на конкурентоспособността на МЗС; оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на МЗС; организиране на анкетно проучване и SWOT анализ.

Втора глава представя анализ на влиянието на ОСП върху равнището на конкурентоспособност на МЗС и държавната подкрепа, вкл. анализ на подпомагането на МЗС в двата програмни периода 2007-2013 г. и 2014-2020 г. Изследвано е и влиянието на субсидиите върху конкурентоспособността на МЗС. Подчертано е, че финансовите механизми за подпомагане на селското стопанство, включени в ОСП, както и тези включени в държавната директна секторна подкрепа, имат мултилициращ ефект и причиняват вторични ефекти в други (свързани) сектори (кредитиране, туризъм, земеделие, възобновяеми енергоизточници, строителство, образование и др.).

В Глава трета. Идентифициране на нуждите на МЗС за развитие на тяхната конкурентоспособност в условията на ОСП резултатите от емпиричното изследване показват, че малките земеделски стопанства са силно зависими от равнището на получаваните субсидии, което определя централната роля на ОСП и нейните интервенционни инструменти в поддържането и развитието на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства. Идентифицирането на нуждите на МЗС в рамките на новата ОСП започва като процес, чрез анализа на техните силни/слаби страни и възможности/заплахи, които произтичат от обкръжаващата среда.

Измерването на равнището на конкурентоспособност в дисертационното изследване се осъществява както на макро, така и на микроливо, като се използва дедуктивен подход за идентифициране на закономерностите. Използват се методът на експертната оценка и анкетният метод.

Анализът на достоверността на дисертационната теза протича в два последователни етапа: оценка на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства и оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на сектора и върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства.

Конкурентоспособността се разглежда като комплексна икономическа категория и на база определените иманентни характеристики на конкурентоспособността на МЗС е определена система от показатели, чрез която да се анализира и оцени конкурентоспособността - факториални и резултативни.

Приети са пет типа показатели, с помощта на които да се извърши оценка на изпълнението на ОСП.

При оценката на приноса на субсидиите върху конкурентоспособността на стопанствата се прилага системен подход. Използваните показатели се групират в две категории: 1) показатели, оценяващи входа на системата, а именно равнище на субсидиране на производството в стопанството; 2) показатели, оценяващи изхода на системата – това е конкурентоспособността на стопанството.

Чрез регресионен анализ се търсят отговори на следните въпроси: Какво по сила е влиянието на субсидиите върху конкурентоспособността на стопанствата? Каква е връзката между получените субсидии и постигнатата конкурентоспособност на стопанствата? Дали повишаването на субсидиите води до повишаване на конкурентоспособността на стопанствата? Каква е чувствителността на конкурентоспособността на стопанствата към промени в нивата на субсидиране?

Организирането на анкетното проучване включва: подготовкa на анкетна карта за проучване на състоянието и нуждите на малките земеделски стопанства; провеждане на анкетно проучване и на фокус групи от земеделски производители в гр. Велико Търново (17.03.2019); провеждане на анкетно проучване ръководено на фокус групи от земеделски производители в гр. Кърджали (04.06.2019), гр. Пловдив (05.06.2019) и гр. Сливен (06.06.2019); обработка на първични данни от анкетни карти и фокус групи, както и изграждане на база от данни (10.06.-13.06.2019); извършване на анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите за развитието на малките стопанства в България (14.06 – 17.06.2019); идентифициране на основните потребности за повишаване на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства в бъдеще (14.07-17.07.2019); идентифициране на специфичните нужди свързани с преструктуриране на селскостопански сектори, характеризиращи се с голям брой малки земеделски стопанства (14.08-17.08.2019).

Като източник за формиране на извадката е използвана базата данни на Дирекция „Развитие на селските райони“ и Дирекция „Компесаторни мерки“ към МЗХГ – София. Получената генерална съкупност се състои от 10 542 организации, които отговарят на критериите, определящи ги като МЗС на територията на страната. При формирането на извадката е използван методът на простата случайна извадка, като съставящите я единици са излъчени чрез безвъзвратен подбор. Обемът на извадката е 140 малки земеделски стопанства.

Силните и слабите страни, както и възможностите и заплахите, произтичащи от външната бизнес среда се определят на база получените резултати дискусиите, изведени в две фокус групи от стопани на МЗС в дисертационното изследване. Изложен е методически подход за определяне на финансовите проблеми и потенциалните решения за развитието на финансовата конкурентоспособност.

Направен е извод, че малките земеделски стопанства притежават потенциал за оползотворяване на възможностите, произтичащи от специфичните им особености да поставят размера на получния доход на първо място сред своите цели, отчитане на семейните връзки и традиции и личностните качества. Оползотворяването и развиването на този потенциал може да доведе до подобряване статуса на земеделските производители и техните семейства, което да се отрази и върху повишаване на жизнения стандарт в селските райони. Нещо повече, заплахите, пред които са изправени малките стопанства, не могат да бъдат преодолени чрез наличните силни страни. Връзката силни страни-заплахи се проявява

поединично, най-често с ниска степен на значимост, което поставя конкурентоспособността на малките стопанства силно застрашена. Като най-критична слаба страна по отношение на конкурентоспособността на малките стопанства е определена slabата информираност относно пазара. Високите производствените разходи също имат висока степен на значимост за конкурентоспособността на малките стопанства наред с ниската кредитоспособност, ниската степен на стандартизация на продукцията, ниската степен на механизация.

Прави се обобщение, че конкурентните позиции на МЗС са силно застрашени и те трудно успяват да се конкурират чрез силните страни, което налага много активно да се работи за преодоляване на слабите страни, като за устойчивото развитие на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства е необходимо да се подкрепят техните усилия в управлението на иновациите, на риска и на маркетинга. В този контекст са дефинирани основните нужди на МЗС за развитие на тяхната конкурентоспособност. В условията на ОСП са посочени следните пречки за повишаване на конкурентоспособността на МЗС: ограничен достъп до някои производствени ресурси и високи производствени разходи; недостатъчен оборотен капитал; ниска механизация на производството; ограничен достъп до пазара; конкурентен внос на земеделски продукти, както и често променящата се нормативна уредба; липсата на достатъчно опит в управлението на проектите, финансиирани по отделните мерки. Като основен лимитиращ фактор при увеличаване на размера на стопанството са анализирани проблемите с наличната земеделска земя.

Въз основа на идентифицираните нужди и анализи са направени предложения за конкретни решения, подробно описани и обосновани в дисертационния труд.

6. Приноси на дисертационния труд

Приемам формулираните в автореферата приноси на дисертационния труд за достоверни и лично дело на автора, като си позволявам да ги преформулирам и допълня по следния начин:

Научни приноси

- Предложена е концептуалната рамка за оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства, включваща теоретичен модел на малкото земеделско стопанство;
- Обогатяване на основни постановки в теорията за конкурентоспособността в контекста на развитието на малките земеделски стопанства;
- Анализирана е ролята на ОСП в развитието на конкурентоспособността на малките земеделски стопанства с акцент на специфичните инструменти за интервенция, като е установено влиянието на ОСП върху доходността и конкурентоспособността;

Научно-приложни приноси

- Разработен и приложен е методически подход за оценка на влиянието на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства;
- Изследвано е влиянието на ОСП върху равнището на конкурентоспособност на малките земеделски стопанства, вкл. анализ на подпомагането на МЗС чрез субсидиране на техните разходи чрез регресионен анализ;
- Извършен е SWOT анализ, идентифицирани са нуждите на МЗС за развитие на тяхната конкурентоспособност в условията на ОСП (преструктуриране, иновации, управление на риска, маркетинг), разкрит е техният потенциал и са направени предложения за конкретни решения.

7. Критични бележки и въпроси

Нямам критични бележки към представения за рецензия дисертационен труд. Приемам го за оригинално и завършено научно изследване.

8. Публикувани статии и цитирания

Към дисертационния труд са представени три научни статии по разглежданата тематика, достатъчни за покриване на изискуемите точки по наукометрични критерии. Не са отбелязани забелязани цитирания.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторанта/ката, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на **НИКОЛАЙ ИВАНОВ СТЕФАНОВ** образователната и научна степен **“доктор”** по научната специалност **„Организация и управление (селско стопанство и подотрасли)“**.

Дата: 01.04.2021
гр. Пловдив

РЕЦЕНЗЕНТ: Е.Арабска
(доц. д-р Е. Арабска)